

***Intelligence și foresight: repere ale utilizării studiilor
prospective în fundamentarea deciziilor
în domeniul securității naționale***

Gheorghe-Costinel ANUȚA
Serviciul Român de Informații
e-mail: costinel.anuta@dicti.ro

Abstract

The paper explores the potential role of foresight in supporting the decision-making process in the field of security, starting mainly from the hypothesis that in an environment dominated by uncertainty and engaged in a fast transformation, the focus of the decision-making process on the future becomes imperative (taking into consideration at least a 4-5 years horizon).

In addition to the elements characteristic for foresight, respectively the characteristics or the elaboration/capitalization of these types of products, the study addresses the specific elements for foresight in other countries (Singapore, Great Britain, Holland or Finland).

*Moreover, the paper analyzes the necessary premises for capitalization of such an approach for Romania: **a new paradigm of security** (a 3D mix – Development, Diplomacy and Defense and resilience), **a “whole of society” network-type mechanism** (an analogy with the expression “whole of society” but which focuses on more than the governmental sector) with a significant early-warning dimension and **a new format of interaction with the decision-makers: the strategic debate.***

Keywords: foresight, whole-of-society, intelligence.

Cei douăzeci de ani trecuți de la sfârșitul Războiului Rece au fost marcați de evenimente care au depășit capacitatea noastră de a le gestiona oportun. Succesiunile de lebede negre sau gri¹ nu au făcut decât să ne

¹ Concepte dezvoltate de către Nassim Taleb în „*Lebăda Neagră. Impactul foarte puțin probabilului*”, pentru a evidenția evenimentele care întrunesc anumite caracteristici, cum ar fi raritatea, impactul extrem și predictabilitate retrospectivă.

deschidă ochii asupra necesității de dezvoltare a abilităților noastre de a anticipa și de a ne pregăti pentru cel puțin o parte din evenimentele majore care ne vor marca viitorul.

Totodată, transformarea factorilor care determină evenimentele de tipul lebedelor negre sau gri (capacitatea computerului, banda de Internet, miniaturizarea, interdependența globală) înregistrează o accelerare exponențială, necesitând dezvoltarea unor perspective pe termen lung pentru factorii decizionali. În contextul unor asemenea evoluții, dezvoltarea și utilizarea studiilor asupra viitorului în analiza și implementarea politicilor de orice natură a devenit o cerință fundamentală.

În același timp, o analiză empirică a politicilor României, indiferent de domeniu, evidențiază lipsa / tratarea incoerentă a două „puncte de sprijin” în procesul dezvoltării și implementării acestora: un input consolidat asupra a ceea ce preconizăm că ne va aduce viitorul, precum și un instrumentar de analiză pentru verificarea progreselor înregistrate și asigurarea corecțiilor procesului menționat. Prezenta lucrare tratează doar unul din cele două „puncte de sprijin” menționate, și anume „incursiunea” în viitor.

1. Considerații generale privind studiile prospective

Studiile asupra viitorului, a căror dezvoltare a înregistrat o amploare semnificativă în ultimii ani, oferă posibilitatea creionării inputului consolidat menționat anterior.

Totuși, dată fiind complexitatea modului de raportare la viitor a studiilor menționate, se impune o delimitare sumară a tipurilor acestora, cel puțin din perspectiva limitelor în creionarea stărilor viitoare.

Astfel, ne putem raporta la viitor probabil, plauzibil, respectiv posibil, precum și despre viitor ne/preferabil (Figura 1), cu accent pe natura impactului pe care acesta l-ar avea asupra mediului sau organizației. Din această perspectivă, am putea face următoarea distincție:

- *forecasting*-ul are în vedere proiectarea unui VIITOR PROBABIL (*likely to happen*), și produsele de acest tip au la bază extrapolarea tendințelor evidențiate de date statistice);

- *foresight*-ul proiectează un VIITOR PLAUZIBIL (*could happen*), produsele de acest tip având la bază toate cunoștințele noastre referitoare la starea de fapt / modul de manifestare al evenimentelor analizate);

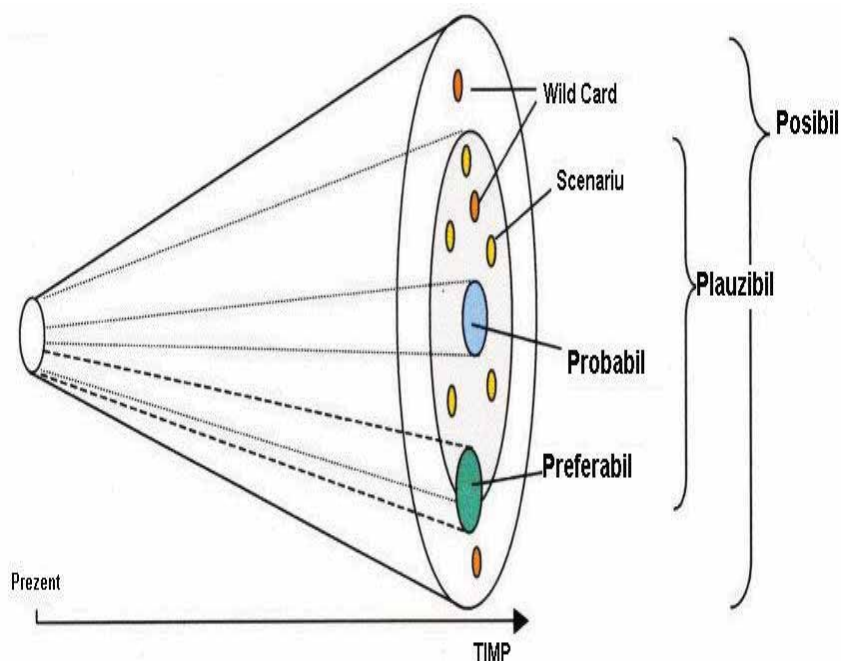

Figura 1. Conul viitorului

Adaptare după Joseph Voros, *A Primer on Futures Studies, Foresight and Use of Scenario*, www.thinkingfutures.net.

- **normative futures** vizează variantele ne/preferate ale STĂRILOR VIITOARE POSIBILE (*might happen*), produsele de acest tip explorând toate stările viitoare imaginabile.

Există o întreagă gamă de produse disponibile pe Internet pentru toate cele trei tipuri:

- în cazul *forecasting*-ului putem menționa *Future of Mobility Roadmap*, creată de *Smith School for Enterprise and Environment*, sau produsele *Intergovernmental Panel on Climate Change*,

- în ceea ce privește *foresight*-ul sunt deja arhicunoscute *Shell Energy Scenarios to 2050*, produs care a permis companiei olandeze să obțină un important avantaj strategic pe piața pe care acționează, iar

- pentru *normative futures* reține atenția *Vision 2050*, raport elaborat de către *World Business Council for Sustainable Development*.

Produsele sunt diferențiate atât din perspectiva **complexității structurale** (mai mare, pe măsură ce produsul încorporează / analizează mai multe scenarii) cât și din cea a **conflictului de valori** asociat acestora (mai mare, pe măsură ce produsul ia în considerare toate scenariile imaginabile).

Având în vedere că elementul central al lucrării îl constituie conceptul de *foresight*, am considerat necesară identificarea unui corespondent al acestuia în limba română. Identificând un corespondent al conceptului deja adoptat, în cadrul proiectelor românești pe această temă, în domeniile cercetării și inovării², respectiv învățământului superior³, am preluat respectiva expresie – **studii prospective** – și pentru studiul de față.

În ceea ce privește asocierea studiilor prospective cu domeniul securității ne putem raporta la două demersuri destul de familiare specialiștilor: rapoartele periodice *Global Trends* ale *National Intelligence Council*, respectiv *Multiple Futures Project (MFP)*, un proiect inițiat în cadrul NATO pentru stimularea dezbaterilor asupra Conceptului Strategic adoptat în 2010.

Ceea ce reține atenția în cazul MFP este că, în contextul identificării tendințelor / potențialelor evoluții ale mediului de securitate pentru orizontul 2030, a fost realizată și o proiecție viitoare a organizației (Figura 2), având ca repere gradul de implicare / poziția dominantă a SUA și UE în NATO, respectiv percepția asupra amenințărilor pe ambele țărmuri ale Oceanului Atlantic.

Astfel, proiectul MFP a adus în atenție **dubla utilitate** a studiilor prospective: anticiparea dinamicii mediului de securitate permite realizarea unor proiecții ale organizației în viitor și, implicit, facilitează adaptarea acesteia atât conceptual, cât și structural.

De altfel, am putea aprecia că abordarea inovativă menționată, respectiv de utilizare a studiilor prospective a facilitat obținerea de către NATO a unui document strategic destul de diferit de edițiile anterioare post Război Rece, datorită orientării către o abordare proiectiv-anticipativă în gestionarea amenințărilor emergente.

² www.strategie-cdi.ro.

³ www.edu2025.ro.

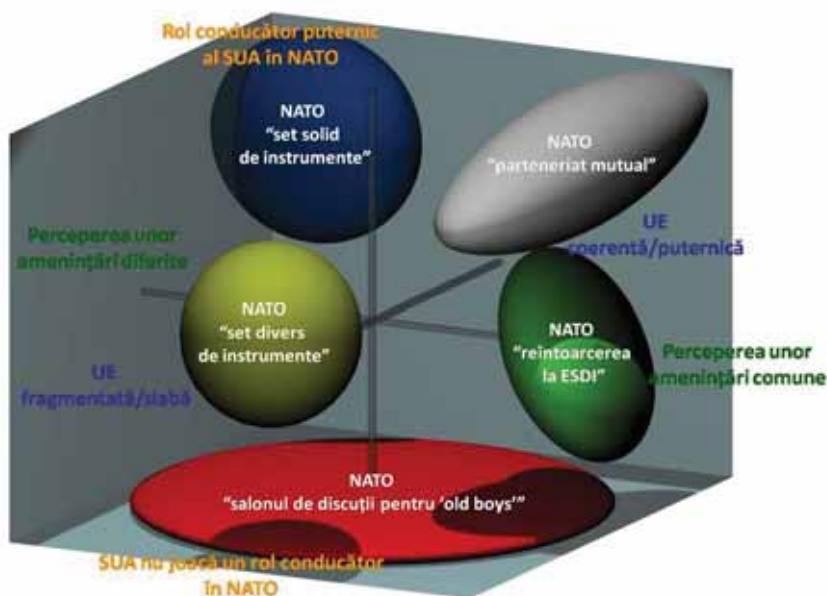

Figura 2. Viitoarele NATO

Preluată din NATO Review, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/military.html>.

2. Implicațiile „instituționale” ale utilizării studiilor prospective

După cum am menționat în introducerea prezentei lucrări, politicile de orice natură promovate de către instituțiile românești sunt lipsite de un input consolidat asupra a ceea ce preconizăm că ne va aduce viitorul. Studiile prospective nu înseamnă planificare strategică, ci ar trebui să reprezinte **elementul care inițiază procesul de planificare strategică**. În acest sens, un proces de scanare a orizontului (care să includă atât semnale / oportunități interne ale organizației, cât și tendințe de evoluție a mediului extern) ar trebui să orienteze formularea scenariilor / prognozelor (Figura 3).

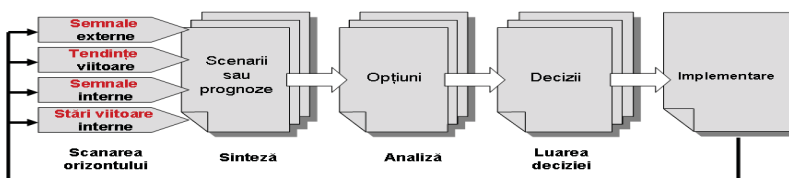

Figura 3. Conexiunea studii prospective – planificare strategică

Adaptare după Reynolds, John, Duckworth, Martin, *Strategic Foresight Course*, București, 4-5 martie 2011

Deși produsele de tipul studiilor prospective sunt percepute ca generatoare de preocupări suplimentare pentru decidenți, concretețea și evidențierea oportunităților ar putea conduce la angajarea acestora în conversațiile strategice necesare depășirii cadrului formal al planificării. Conversațiile strategice ar presupune transmiterea elementelor esențiale prin intermediul unor briefinguri / conversații, în special în cazul situațiilor de criză. Principala problemă în aceste situații ar putea-o constitui nivelul de pregătire al decidentului (pericolul principal îl constituie „analfabetismul” strategic), necesar pentru a „susține” conversația strategică, respectiv pentru a lua o decizie fundamentată.

De altfel, un rol important în promovarea produsului îl are construirea unei relații adecvate cu decidenții, analiștii trebuind să aibă în vedere creșterea receptivității celor din urmă prin „construirea” unui viitor credibil, pornind - în măsura în care este posibil - de la un eveniment care a avut loc în altă zonă a globului. Un alt mod de creștere a receptivității vizează implicarea decidentului într-un mediu de simulare, în cadrul unor exerciții de tip *policy gaming* (similare „jocurilor de război”, dar dincolo de sfera apărării). Totodată, analistul trebuie să aibă în vedere contextul operațional în care se va adopta decizia, un potențial model de raportare a decidentului la contextul operațional constituindu-l *Cynefin*⁴ (Figura 4).

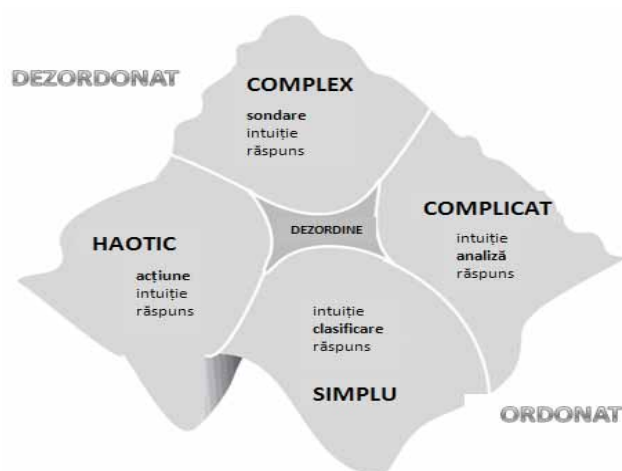

Figura 4. Modelul Cynefin

Prezentat de David J. Snowden și Mary E. Boone în A Leader's Framework for Decision Making, Harvard Business Review, noiembrie 2007.

⁴ Cuvânt de origine galică, ce descrie existența unor factori multipli în mediul extern care ne influențează în moduri pe care nu le putem înțelege.

Modelul *Cynefin* servește la determinarea, de către decident, a contextului operațional în vederea adoptării unei decizii adecvate (fiecare domeniu implicând decizii diferite). Contextele simple și complicate pornesc de la premisa unui univers ordonat, unde relațiile cauză-efect sunt perceptibile și răspunsurile pot fi determinate în baza faptelor. Contextele complexe și haotice sunt dezordonate, nu există o relație cauză-efect vizibilă și modul de acțiune este determinat pe baza unor modele emergente.

Majoritatea analizelor evidențiază faptul că instituționalizarea procesului de elaborare / utilizare a studiilor prospective ar putea constitui o premisă pentru gestionarea provocărilor viitorului, inclusiv de către sectorul de securitate, prin elaborarea unor noi politici (Australia, Finlanda), modificarea structurilor (Singapore) sau dezvoltarea de noi capabilități (Olanda)⁵.

Procesul trebuie să fie structurat riguros, pe etape clar delimitate, dar – în același timp – să înglobeze un mecanism de „măsurare” a eficienței și corectare a activității pentru a fi continuu adaptabil la evoluțiile mediului de securitate – fapt evidențiat atât de abordarea guvernamentală, cât și de cea privată.

În același timp, procesul de elaborare / utilizare a studiilor prospective poate fi facilitat de transferul de *know-how* și bune practici, prin constituirea de rețele / comunități de interes la nivel ne- / guvernamental, național și internațional. Relevant în acest sens este exemplul Singapore-ului, unde, pentru îmbunătățirea relaționării – în special cu decidenții la nivel înalt – în cadrul guvernului a fost constituită *Rețeaua pentru Foresight Strategic (Strategic Futures Network)*, formată din adjuncții secretarilor care conduc diversele agenții din zona guvernamentală și care se întrunește, de regulă, la interval de două luni. Se intenționează ca rețeaua guvernamentală (structurile specializate din diverse agenții) să fie conectată atât la o rețea națională (care să includă *think-tank*-urile din Singapore, zona de afaceri etc.), cât și la una globală (conectată în special la sfera anglo-saxonă) pe această temă.

Translatarea concluziilor / recomandărilor studiilor prospective în sfera politicilor s-ar putea realiza prin includerea scenariilor în planificarea strategică și distribuția resurselor (ciclurile de bugetare).

Având în vedere rolul serviciilor de informații de a „a informa pentru a fundamenta procesul decizional al factorilor de autoritate”⁶,

⁵ Lavoix, Helene, ed., *Strategic Foresight and Warning: Navigating the Unknown*, S. Rajaratnam School of International Studies, Singapore, November 2010.

⁶ Nițu, Ionel, coord., *Ghidul analistului de intelligence*, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București, 2011, pag. 17.

studiile prospective ar putea constitui un instrument util din această perspectivă. În același timp, deși sursele deschise oferă o multitudine de produse pe această temă, în sfera *intelligence*, studiile prospective ar putea căpăta mai multă consistență, având în vedere accesul la date / informații secrete care ar permite anticiparea anumitor evoluții cu un grad ridicat de acuratețe.

Totuși, deși serviciile de informații ar putea juca un rol important în implementarea studiilor prospective pe dimensiunea securității, eficiența procesului la nivel național necesită o serie de premise ce depășesc sfera *intelligence*: o nouă alfabetizare în domeniul securității (pornind de la un mix *3D* – *Development, Diplomacy and Defence* și reziliență) și dezvoltarea unui mecanism de tip rețea „*whole-of-society* / *WhoS* (în analogie cu sintagma „*whole-of-government*”, dar care vizează mai mult decât sectorul guvernamental) cu o dimensiune semnificativă de avertizare timpurie (Figura 5).

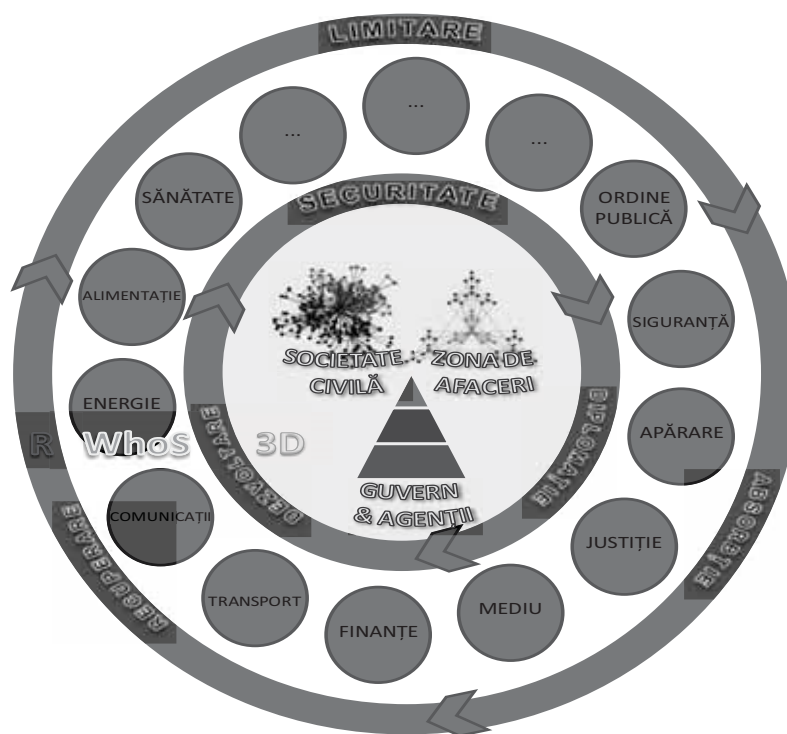

Figura 5. 3D + WhoS + R

Concret, în contextul abordării 3D, dezvoltarea ar viza „construirea bazei economice, sociale și politice a unui stat și stabilizarea comunităților / societăților”, diplomația, „activitățile de comunicare sau negocieri pentru gestionarea conflictelor, care utilizează canale oficiale sau neoficiale în acest scop”, iar apărarea, „o gamă largă de acțiuni cu specific preponderent militar”, de la ajutor umanitar la ducerea unui război⁷. Totuși, în fapt, ideea de apărare în sintagma 3D este mai mult circumscrisă securității în sens larg, decât acțiunilor militare în sine.

Mecanismul de tip WhoS ar viza conectarea sferelor guvernamentale, a societății civile, respectiv a comunității de afaceri pentru o abordare coerentă a diferitelor domenii de activitate la nivel statal (sănătate, energie, etc.). În ceea ce privește ideea de avertizare timpurie, ar putea fi preluat modelul unor structuri / construcții deja existente, cum ar fi *NATO Intelligence Warning System*, și adaptat la un potențial sistem național de management al crizelor⁸.

În același timp, putem utiliza termenul de reziliență cu sensul conferit de SUA în abordarea securității interne – limitarea potențialului amenințării⁹, absorbția șocului (managementul consecințelor) și recuperarea¹⁰ (revenirea la funcționalitatea inițială).

Conectarea conceptelor descrise (3D + WhoS + R) s-ar desfășura având ca element central următorul algoritm: conectarea tuturor actorilor (guvern, societate civilă, afaceri) în vederea atingerii / realizării unor obiective stabilite (inclusiv pe dimensiunea securității naționale), subsumate domeniilor 3D, într-un mod care să asigure reziliența întregului sistem. Acțiunile actorilor pot însă căpăta coerență și consistența numai în cazul existenței unei viziuni clare

⁷ *A New Vision for U.S. and Global Security*, The 3D Security Initiative, Eastern Mennonite University, www.3Dsecurity.org.

⁸ Kriendler, John, *NATO Intelligence and Early Warning*, Conflict Studies Research Centre, 2006, <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?id=39988&lng=en>.

⁹ Am „combinat” viziunea israeliană asupra rezilienței (Meir Elron, *Israel's Homeland Security Concept: From Civil Defense to National Resilience*, briefing presented to Homeland Security Studies and Analysis Institute, August 4, 2009), cu cea americană, întrucât am considerat că ideea de a opune rezistență amenințării (prezentă în conceptul american) nu exprimă într-un mod adecvat ideea de limitare a potențialului de manifestare a amenințării.

¹⁰ Kahan, Jerome H., Allen, Andrew C., and George, Justin K. (2009), *An Operational Framework for Resilience*, Journal of Homeland Security and Emergency Management: Vol. 6: Issue 1, Article 83.

asupra stării viitoare (implicit obiectivelor), care poate fi formulată prin intermediul studiilor prospective. În același timp, această conectare evidențiază necesitatea abordării / implementării studiilor prospective de o manieră integrată, prin organizarea de exerciții dedicate, la nivel național.

3. Repere pentru un exercițiu de *foresight* pe dimensiunea securității naționale

În privința posibilităților curente în domeniul studiilor prospective, pe dimensiunea securității naționale, am putea avea în vedere:

1. Utilizarea **posibilității de conectare la fluxurile naționale și internaționale** existente.

La nivel internațional ne putem raporta la proiecte NATO (*Multiple Futures*), SUA (*Global Trends*) sau UE (*European Foresight Monitoring Network*). La nivel național avem în vedere inițiativele în derulare în spațiul public românesc, menționate anterior;

2. Valorificarea **posibilității de transfer de expertiză** din spațiul public național.

Exercițiul de foresight care a stat la baza elaborării Strategiei de cercetare, dezvoltare și inovare 2007-2013, precum și cel în derulare privind învățământul superior (implicit experții implicați în aceste proiecte), constituie surse extraordinare de cunoaștere în domeniu.

Transferul de expertiză este relevant atât din perspectiva „**algoritmului**” de implementare a unui asemenea demers, cât și a **resurselor** implicate. Un alt avantaj al valorificării l-ar constitui conectarea – prin intermediul experților – a eforturilor guvernamentale cu cele din sfera societății civile;

3. Explorarea **instrumentarului disponibil** pe „piață” și identificarea **metodelor / tehnicilor adecvate** pentru o abordare guvernamentală.

Pe lângă utilizarea motoarelor web de căutare, menționăm două surse care concentrează demersuri consistente în domeniu:

- **platforma online dedicată comunității experților în studii prospective** – FORWIKI (www.forwiki.ro), lansată în contextul inițiativei privind învățământul superior din România, cu acces liber;

- volumul **Futures Research Methodology** (Metodologia pentru cercetare prospectivă), elaborat de către fundația *Millennium Project*.

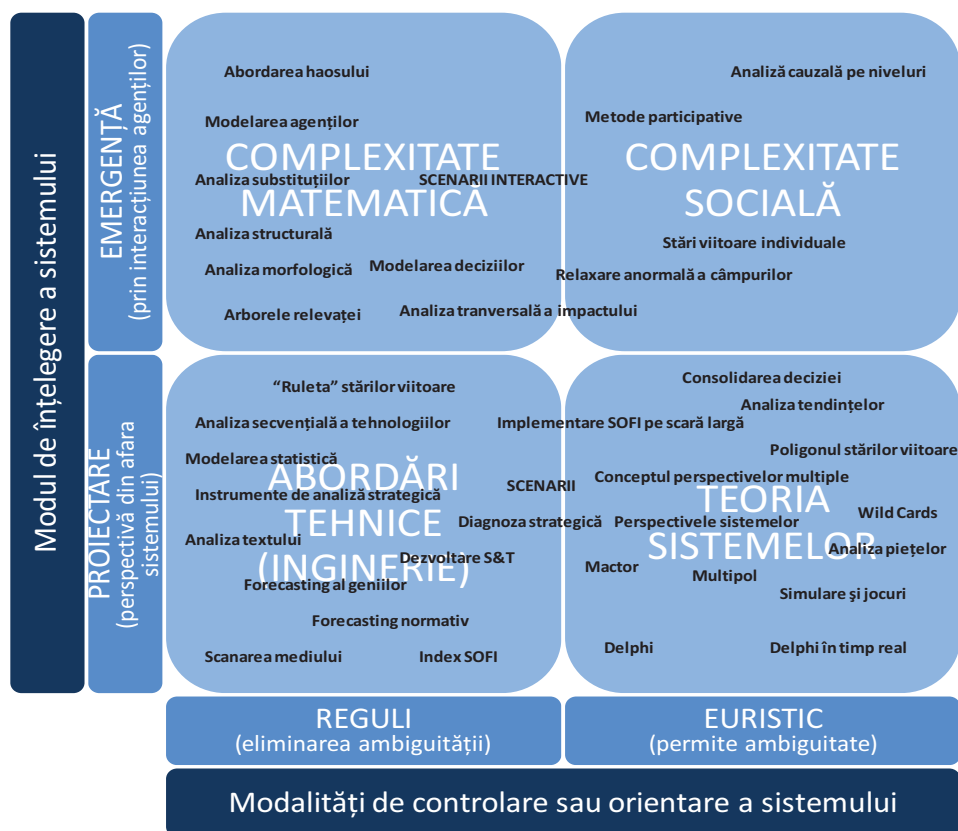

Figura 6. Matricea de analiză a metodelor prospective

Adaptare după *Futures Research Methodology*, Millennium Project

Demersurile curente pentru delimitarea unor metode / instrumente adecvate pentru derularea studiilor prospective ne oferă, de altfel, o perspectivă organizată a acestora, pornind chiar de la o taxonomie în raport cu modul de controlare a sistemului (gradul de ambiguitate), respectiv cu modul de percepere a sistemului, direct sau prin interacțiunea agenților (Figura 6).

Una din cele mai cunoscute metode de această natură o constituie scenariile. Metoda scenariilor este utilizată, în general, pentru explorarea posibilelor condiții de manifestare a unei situații, plecând de la un set de propuneri / ipoteze de lucru, fiecare scenariu reprezentând un viitor plauzibil distinct.

În vederea unei **potențiale implementări a foresight-ului** în sectorul guvernamental de securitate națională, am putea explora:

1. Constituirea unei **rețele naționale** (formale, sau chiar informale în stadiul inițial) care să gestioneze / analizeze problematica, dar să aibă la bază o **abordare extinsă a securității** (chiar cu o potențială reprezentare a think-tank-urilor / ONG-urilor relevante din spațiul public) și crearea unei **platforme colaborative** având ca suport Internetul pentru o mai bună relaționare;

2. Asigurarea unui **input în fundamentarea documentelor programatice** – și aici ne referim în special la strategia de securitate națională și cele sectoriale subsidiare – **care să rezulte în urma unui exercițiu de foresight** (desfășurat, în măsura în care este posibil, la nivel național).

*

Necesitatea și oportunitatea inserării studiilor prospective în spațiul guvernamental merită o atenție deosebită. Există provocări a căror evoluție poate genera probleme de securitate (de exemplu evoluția demografică, atât prin prisma natalității, cât și a exodului de creiere, sau securitatea energetică, care ar putea deveni o problemă pentru România în orizontul a 15-20 ani), dacă nu sunt abordate încă de pe acum. Studiile prospective pot oferi această perspectivă care ne lipsește pentru a lua decizii pentru viitor începând de astăzi, în vederea gestionării adecvate a provocărilor a căror manifestare s-ar putea accentua chiar în viitorul apropiat.

Bibliografie

1. Glenn, Jerome C., Gordon, Theodore J., eds., *Futures Research Methodology*, Millennium Project.
2. Habegger, Beat, *Horizon Scanning in Government*, ETH Center for Security Studies, Zurich, 2009.
3. Kahan, Jerome H., Allen, Andrew C., George, Justin K. (2009), *An Operational Framework for Resilience*, Journal of Homeland Security and Emergency Management: Vol. 6: Issue 1, Article 83.
4. Kriendler, John, *NATO Intelligence and Early Warning*, Conflict Studies Research Centre, 2006, <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?id=39988&lng=en>.
5. Lavoix, Helene, ed., *Strategic Foresight and Warning: Navigating the Unknown*, S. Rajaratnam School of International Studies, Singapore, 2010.

6. Low, Aaron, ed., *Decisions in a Complex World. Building Foresight Capabilities*, National Security Coordination Secretariat, Singapore, 2010.

7. Meir Elron, *Israel's Homeland Security Concept: From Civil Defense to National Resilience*, briefing presented to Homeland Security Studies and Analysis Institute, August 4, 2009.

8. Nițu, Ionel, coord., *Ghidul analistului de intelligence*, Editura Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul”, București, 2011.

9. Popper, Rafael, *Mapping Foresight*, European Commission, Bruxelles, 2009.

10. Reynolds, John, Duckworth, Martin, *Strategic Foresight Course*, București, 4-5 martie 2011;

11. Snowden, David J., Boone, Mary E., *A Leader's Framework for Decision Making*, Harvard Business Review, November 2007;

12. Taleb, Nassim, *Lebăda Neagră. Impactul foarte puțin probabilului*, Editura Curtea Veche, București, 2008;

13. Voros, Joseph, *A Primer on Futures Studies, Foresight and Use of Scenario, A New Vision for U.S. and Global Security*, The 3D Security Initiative, Eastern Mennonite University.

Surse internet

1. <http://forlearn.jrc.ec.europa.eu;>
2. www.strategie-cdi.ro;
3. www.edu2025.ro;
4. [www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/military.html.](http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/military.html)
5. www.thinkingfutures.net;
6. [www.3Dsecurity.org.](http://www.3Dsecurity.org)